

СПОСІБ УЧИНЕННЯ КРАДІЖОК В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ ЯК ФАКУЛЬТАТИВНА ОЗНАКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Лютий В.В. - здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз Донецького юридичного інституту МВС України

УДК 343.851

В статті розглядаються основні способи вчинення крадіжок в сільській місцевості. Автор звертає увагу на особистісні властивості злочинців та на предмет злочинного посягання в сільській місцевості, які обумовлюють способи приховання злочину та розпорядження викраденим майном. Автор також розглядає знаряддя і засоби вчинення крадіжки в сільській місцевості.

Ключові слова: крадіжка, сільська місцевість, об'єктивна сторона злочину, факультативні ознаки, майно.

В статье рассматриваются основные способы совершения краж в сельской местности. Автор обращает внимание на личные особенности преступников и на предмет преступного посягательства в сельской местности, которые обуславливают способы скрывания преступления и распоряжения имуществом. Автор также рассматривает орудия и средства совершения краж в сельской местности.

Ключевые слова: кража, сельская местность, объективная сторона преступления, факультативные признаки, имущество.

The main methods of committing thefts in rural areas are considered in the article. The author draws attention to the personal characteristics of the criminals and to the encroachment of theft in rural areas, which also stipulate ways to conceal the crime and dispose of property. The author also considers tools and means of committing thefts in rural areas.

Key words: theft, countryside, the objective side of the crime, facultative signs, property.

Кримінальне право – галузь, яка формувалася протягом століть, із кожним роком набуваючи нових, більш сучасних рис. На сьогоднішній день кримінально-правова доктрина має відповіді майже на всі наявні питання, однак при цьому не завжди вони є однозначними. Останнє пояснюється динамізмом кримінального законодавства, котре, ґрунтуючись на наукових напрацюваннях, стає все гуманніше та досконаліше. Однак, нажаль, досі залишаються проблеми, які потребують нагального вирішення, однією з таких проблем є наявність низки злочинів, які з моменту прийняття у 2001 році

чинного Кримінального кодексу України (дали – КК України) залишаються розповсюдженими, що свідчить про певні прогалини у їх дослідженні. Прикладом таких злочинів є крадіжки, що вчиняються в сільській місцевості.

У правовій літературі різним аспектам, що стосуються проблем дослідження злочинності, у тому числі й крадіжок у сільській місцевості, приділялась увага у роботах таких науковців як: Г.І. Балюк, Ю.Д. Блувштейн, С.В. Бобровник, М.М. Бринчук, В.В. Василевич, П.А. Воробей, С.Б. Гавриш, А.П. Гетьман, С.Г. Грицкевич, В.К. Грищук, О.М. Джужа, А.І. Долгова

О.Л. Дубовик, Е.М. Жевлаков, А.П. Закалюк, О.О. Кваша, В.К. Колпаков, О.М. Костенко, Н.А. Лопашенко, С.Я. Лихова, В.К. Матвійчук, П.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.І. Осадчий, В.В. Петров, А.М. Плешаков, А.В. Савченко, В.І. Шакун, Ю.С. Шемшученко, П.Л. Фріс, Н.М. Ярмиш, та ін.

Однак, не дивлячись на систематичні наукові розвідки в цій царині, окремі питання були майже залишені без уваги. Прикладом такого питання є встановлення факультативних ознак об'єктивної сторони крадіжок, що вчиняються в сільській місцевості. Впевнені, що цілеспрямоване вивчення останніх надасть можливість правоохоронним органам своєчасно реагувати на суспільно небезпечні діяння та правильно їх кваліфікувати. Враховуючи зазначене, вважаємо за доцільне розглянути вищевказане більш детально.

Відтак, в доктрині кримінального права вказується на той факт, що в об'єктивних ознаках виявляються як фактичні, так і соціальні властивості злочину, передусім його суспільна небезпечність. Об'єктивна сторона злочину – це зовнішня сторона (зовнішнє вираження) злочину, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією або бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення злочину. Усі ознаки об'єктивної сторони злочину з погляду на їх опис (закріплення) у диспозиціях статей Особливої частини КК можна поділити на дві групи: обов'язкові (необхідні) та факультативні. До обов'язкових ознак належить діяння у формі дії або бездіяльності. Без діяння, інакше кажучи, без конкретного акту суспільно небезпечної поведінки людини, не може бути вчинений жодний злочин. Діяння завжди або безпосередньо вказується в диспозиції статті Особливої частини КК або однозначно впливає із її змісту і, таким чином, виступає обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину. Тому встановлення ознак такого діяння (дії чи бездіяльності) є обов'язковим у кожній кримінальній справі. До факультативних ознак належать: суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і суспільно небез-

печними наслідками, місце, час, обстановка, спосіб та засоби вчинення злочину. Ці ознаки, фактично притаманні злочину як явищу реальної дійсності, далеко не завжди вказуються в законі як ознаки конкретного складу злочину. Так само далеко не завжди в статтях Особливої частини КК вказуються спосіб, місце, час, обстановка вчинення злочину. Отже, зазначені ознаки об'єктивної сторони складу злочину є не обов'язковими, а факультативними [1, с. 111]. Для крадіжки однією із найважливіших факультативних ознак є спосіб її вчинення.

Взагалі, законодавець визначає спосіб вчинення злочину обставиною, що обтяжує відповідальність; по способу вчинення злочину в КК України розмежовуються кримінально карані діяння, наприклад, крадіжка, грабіж, розбій, шахрайство тощо; у низці випадків спосіб учинення злочину передбачений у диспозиціях статей Особливої частини КК України як кваліфікуюча обставина вчиненого (наприклад, умисне убивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб (п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України); спосіб учинення злочину використовується законодавцем як основний критерій для відмежування злочинів від правопорушень, зокрема адміністративних правопорушень, враховується судом при індивідуалізації покарання винному. Тобто, спосіб учинення злочину – система поведінки, що має певну структуру. Він утворюється із взаємопов'язаних елементів поведінки, спрямованих на готування, вчинення і приховування злочину. Такими елементами являються спосіб підготовки, вчинення та приховування злочину.

В залежності від кількості елементів, М. С. Уткін способи вчинення злочинів розділив на: повноструктурні, або найбільш кваліфіковані способи (включають прийоми підготовки, вчинення і приховування злочинів); менш кваліфіковані, або скорочені першого тину (включають прийоми вчинення і приховування злочинів); менш кваліфіковані, або скорочені другого типу (включають прийоми підготовки і вчинення злочинів); некваліфіковані, або спрощені, що складаються тільки з прийомів по вчиненню злочинів [2, с.6].

Відповідно до зазначеної класифікації, способи вчинення крадіжок індивідуального май-

на громадян, учинених у сільській місцевості, в основному, являються повноструктурними, або найбільш кваліфікованими (включають прийоми підготовки, вчинення і приховання злочинів) і менш кваліфікованими, або скороченими першого типу (включають прийоми вчинення та приховання злочинів). Повноструктурні способи при крадіжках індивідуального майна в сільській місцевості застосовувались у 67 % від усіх випадків, а саме при вчиненні крадіжок із приватних будинків, квартир, дачних будинків та інших приміщень. Підготовка полягає у виборі об'єкту, часу вчинення, підборі знарядь і засобів вчинення крадіжки, а також у пошуці сумок, мішків, візків для транспортування викраденого майна та транспортного засобу для пересування, виборі способу приховання слідів злочину. У 38 % вивчених кримінальних справ крадіжки вчинялись групою осіб. До складу такої групи, зазвичай, входили родичі, друзі, знайомі, випадкові знайомі. Критеріями для підбору співучасників, таким чином, являється надійність, злочинний досвід, володіння певними навиками, транспортом, наявність навиків збуту викраденого [3, с.21-22].

Проведене нами дослідження дозволило підсумувати, що особливістю крадіжки в сільській місцевості є те, що злочинці рідко підшукують чи пристосовують знаряддя і засоби для вчинення таких злочинів (лише у 11,4 % кримінальних справ переданих до суду). Це пояснюється тим, що в сільській місцевості злочинець у більшості має вільний доступ до об'єкту крадіжки. Водночас, для злому чи усунення перешкод можна використовувати предмети домашнього використання, що містяться в кожному сільському дворі. Відповідно до вивчених статистичних даних та судової практики, спосіб учинення крадіжки індивідуального майна в сільській місцевості можна умовно поділити на чотири групи: крадіжки, вчинені шляхом використання вільного доступу (63 % кримінальних справ); крадіжки, пов'язані з подоланням перешкод (31,5 % кримінальних справ) та на відкритій місцевості – з присадибних ділянок, пасовиськ, полів (5,4 % кримінальних справ). В свою чергу крадіжки, пов'язані з проникненням у приміщення можна класифікувати наступним чином: 1) крадіжки, вчинені шляхом

таємного проникнення у поєднанні зі зломом; 2) крадіжки, вчинені з проникненням без злому; 3) крадіжки, вчинені шляхом відкритого доступу в приміщення (з дозволу потерпілого).

Важливою об'єктивною ознакою, яка відрізняє крадіжку від інших форм викрадення, є також спосіб вилучення майна. Закон визначає крадіжку як таємне викрадення чужого майна. Таємним визнається таке викрадення, здійснюючи яке, винна особа вважає, що робить це непомітно для потерпілих чи інших осіб. Як правило, крадіжка вчинюється за відсутності будь-яких осіб (власників майна, осіб, під охороною яких воно перебуває, очевидців тощо). Крадіжкою визнається також протиправне вилучення чужого майна й тоді, коли воно здійснюється у присутності потерпілого або інших осіб (наприклад, ці особи спостерігають за діями винного на певній відстані), але сам винний не усвідомлював цього моменту і вважав, що діє таємно від інших осіб [4, с.42]. Повна відсутність очевидців найбільше яскраво характеризує сутність крадіжки як таємного викрадення, під час якого злодій намагається у процесі вилучення майна уникнути візуального контакту з будь-ким, включаючи не тільки власника майна, але і сторонніх осіб, які можуть перешкодити злочину або викрити злочинця в якості очевидців скоєного.

При цьому сторонніми вважаються не всі особи, які були присутні на місці злочину, а лише ті, від яких злочинець не може чекати не тільки сприяння, але хоча б пасивного потурання викраденню. В цьому сенсі до числа сторонніх не можна віднести співучасників злодія (інакше будь-яке групове викрадення було б відкритим), а також тих осіб, з якими він зв'язаний родинними, приятельськими та іншими близькими або довірчими відносинами, які дають йому реальні підстави думати, що ці особи не будуть протидіяти вилученню майна і сприяти викриттю його згодом. з цієї точки зору викрадення не перестає бути таємним, якщо винуватий діє на очах родичів чи знайомих, розраховуючи на їх мовчазну згоду, потуранню або навіть схваленню [5, с.23-25].

До структури способу вчинення злочину відноситься й спосіб приховання викраденого. Дослідивши матеріали кримінальних справ, ми

вважаємо, що при вчиненні крадіжок індивідуального майна в сільській місцевості, дії по прихованню злочину здійснювалися однією особою за єдиним умислом, тому ці дії входять до складу вчинення злочину, а не існують самостійно. Якщо ж приховання здійснювалось іншою особою, то це має кваліфікуватись як співучасть у вчиненні злочину. Особистісні властивості злочинців, особливості предмета посягання в сільській місцевості також обумовлюють способи приховання злочину та розпорядження з викраденим майном. У ході вивчення матеріалів кримінальних справ нами було встановлено, що у 68 % злочинцями здійснювалися дії по прихованню викраденого майна. Серед них можна виділити найбільш характерні для сільської місцевості способи приховання: збут викраденого майна (металобрухт збувався у приймальних пунктах металобрухту; худоба – заготівельникам такого товару, мобільні телефони, запчастини від автотранспорту – в торгових місцях, на базарах); приховання викраденого в сараях, на горищі, в лісі чи інших схованках; передача іншим особам на зберігання або в якості розрахунку за борги (золото, дорогоцінні вироби, домашні речі, знаряддя для обробітку землі); використання викраденого майна за власними потребами (поїдання продуктів харчування, витрачання грошей); обмін на інші товари чи послуги (обмін на алкогольні напої); інші способи приховання.

Іноді злочинці використовували декілька способів приховання злочину. Наприклад, з метою уникнення своєчасного виявлення працівниками міліції викрадене майно спочатку заховували, а потім швидко продавали через торгові пункти чи на базарі. Серед поширених способів приховання викрадених домашніх тварин і птиці є забій на м'ясо для особистих потреб. Однак частіше забій здійснювався з метою подальшого збуту заготівельникам (у 84 % вивчених кримінальних справ по викраденню худоби, домашніх тварин, птиці і т. ін.). Обмін і продаж іншим особам здійснювався у 16 % кримінальних справ.

Вище проведений аналіз дозволив нам дійти до висновку, що за способом вчинення крадіжки можна поділити на три групи: крадіжки, вчинені шляхом використання вільною до-

ступу; крадіжки, пов'язані з подоланням перешкод і на відкритій місцевості – з присадибних ділянок, пасовиськ, полів; крадіжки, пов'язані з проникненням у приміщення (крадіжки, вчинені шляхом таємного проникнення у поєднанні зі зломом; крадіжки, вчинені з проникненням без злому; крадіжки, вчинені шляхом відкритого доступу в приміщення (з дозволу потерпілого)). Підготовка до вчинення злочину здійснюється рідко й полягає у виборі об'єкту, часу вчинення, підборі знарядь і засобів учинення крадіжки, а також у пошуці транспортного засобу і способу приховання злочину.

Таким чином, досліджені кримінальні справи, статистичні дані та судова практика надали можливість підсумувати, що встановлення способу вчинення злочину є важливим для правоохоронних органів, оскільки надає можливість не тільки правильно кваліфікувати суспільно небезпечне діяння, а й сприяє подальшому прогнозуванню та наступному зниженню загального рівня злочинності в країні, який на сьогоднішній день залишається стабільно високим, особливо, що стосується злочинів проти власності.

Література

1. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
2. Уткин М. С. Особенности расследования и предупреждения хищений в потребительской кооперации / Уткин М. С. – Свердловск : Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1975. – 134 с.
3. Шурухнов Н. Г. Расследование краж : [практ. пособие] / Н. Г. Шурухнов. – М. : Юрисг, 1999. – 111 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [3-є вид., переробл. і доповн.]. – К. : Атіка, 2003. – 1184 с.
5. Семенов В. М. Тайность как способ хищения при совершении краж / В. М. Семенов // Российский следователь. – 2005. – № 6. – С. 23–25